

Actief en gezamenlijk

Het belangrijke feit van deze maand is de handtekening van president Truman onder de Amerikaanse wet tot hulpverlening aan Europa. Daarmee trad begin April deze hulp in actie; onmiddellijk voeren de schepen uit, geladen met oliën, vetten en granen. Een zucht van verlichting ging op in ons land. Het gevoel, dat we uit de benauwenis kunnen komen, overheerste het verstand, dat de gevolgen wikt en weegt en de risico's onder het oog durft te zien.

Bij monde van de minister van financiën kwam de rustige overweging aan het woord. De Amerikaanse hulp is geen zitkussen, maar een prikkel tot eigen activiteit. We mogen er niet op teren, maar moeten er de middelen in vinden tot wederopbouw. Het is geen zekerheid, maar een kans. Slechts in samenwerking, nationaal en internationaal en in een behoorlijke verhouding tot Indonesië en Duitsland in het bijzonder, ligt de goede mogelijkheid, dat we gezond en sterk worden. Het woord en de daad zijn thans aan ons.

Ik weet niet of dit, wat de economie betreft, de juiste kijk is. Maar ik weet zeker dat, wanneer we deze gedachten toepassen op de toestand van ons geestelijk leven, ze precies uitdrukken wat ons te doen staat. En om dat geestelijk leven van Nederland gaat het in niet mindere mate dan om ons materiële bestaan. Beide kunnen immers niet buiten elkaar. Beide dienen gezond te zijn, als we tenminste willen spreken van een sterk en welvarend Nederland. Maar nu is het verschil, dat op geestelijk gebied de hulp niet van overzee, niet van buiten kan komen. Hier moeten we de zaken zelf opknappen. Hier heeft Europa z'n eigen hulpbronnen in overvloed. Hier staan rijke middelen tot onze beschikking. De Amerikaanse hulp is geen zitkussen, zei minister Liefstinck. Maar voor hoevelen is de bijbel wel een zitkussen, of de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond, of het boek waar ze bij zweren of de kijk op het leven, die ze wonnen of erfd? Gezapgig hakken we op ons geestelijk bezit, elk op z'n eigen alleenzaligmakende leerboek, en vergeten dat het een prikkel moest zijn tot handelen en denken, waardoor we opspringen en de daden doen die onze volksgemeenschap dringend nodig heeft. We verkneukelen ons in de veilige zekerheid, die eigen groep, kerk, gemeente, gemeenschap ons biedt, en weten niet meer dat in de waarheid, die wij voorstaan, slechts een kans ligt tot beter leven, tot waarachtig leven, een kans, die bevochten moet worden en niet afgewacht achter het bolwerk van onze geestelijke gelijkheidsberij. En wat komt er terecht van de samenwerking? Toen het moest, tegen de Duitsers, wisten we elkander te vinden, en nu het moet voor wederopbouw en vrede lukt het zoveel

moeilijker. De openlijke of stille tegenwerking, alleen op grond van het feit dat men anders over de waarheid denkt, is weer in volle gang. Men weigert kennis te nemen van de gedachten en ideeën van anderen en meent toch de vrijheid te hebben die gedachten en ideeën als gevaarlijk, als geestelijk minderwaardig, voor te stellen. Men waagt het nu nog, in het aanzicht van de grote geestelijke en zedelijke tekorten, die zich alom hebben geopenbaard, en die dreigen alle poging tot economisch herstel te schande te maken — men waagt het in bepaalde kringen nu nog het streven, de handen in elkaar

te slaan en te redden wat er te redden valt, te boycotten en is door de eigen waarheid zo verblind, dat men het dreigende gevaar der waarden-loosheid onderschat en meent het alleen wel de baas te kunnen.

Wie teren wil op de Marshall-hulp, vestigt een schijnwelvaart, die al te gauw in crisis en depressie zal verkeren. Wie teert op de geestelijke hulpbronnen, of hij humanist is of christen, wekt de schijn dat onze geestelijke weerbaarheid nog heel wat is, maar bevordert alleen dat ze tot zand verstuift bij de eerste de beste stormloop van het rede-loze, het instinct, welke stormwind opsteekt overal waar het evenwicht van de menselijke ziel is verstoord.

Gelukkig worden de tekenen des tijds verstaan! Zowel in kerkelijke als buitenkerkelijke kringen maakt men zich op tot versteviging van het geestelijk leven. En waar dat gebeurt leeft ook het besef dat men niet zonder de ander kan, daarvoor zijn de gevaren te groot. Het is niet toevallig dat zij, die dit begrijpen,

elkaar respecteren. Er is een verheugend contact tussen de actieve leiders van het geestelijk leven in Nederland, er is een verheugende herleving in hun verschillende kringen. Het jonge bestaan van het Humanistisch Verbond is van dit laatste een bewijs. De buitenkerkelijken raken er meer en meer beu van zo'n beetje als baliekluiers over de leuning te hangen van godsdienst en kerk en gepopulariseerde wetenschap. De bewijzen zijn er dat hun geestelijke belangstelling ontwaakt, dat geestelijke activiteit herleeft. In die richting ligt alleen onze kans.

Wellicht gaan we materieel langzamerhand een wat betere tijd tegemoet. Of dat ook geestelijk zo zal zijn, hangt geheel van elk van ons af. De schepen die ons voedsel, kleding en huizen moeten brengen, varen in onze richting. Wat voor mensen zullen straks gevoed, gekleed, gehuisvest worden? Opgewekte, blijmoedige, geestelijk gezonde? Hulpvaardige, rechtschapene, mensen van goede wil en van goede trouw? Wij vragen elkaar niet het onmogelijke, maar zonder uw en mijn toedoen gebeurt het niet!

B. C.

DE WERELD.

*Al mint ge den wind en het licht
En het ritme der golven
En den ontroerenden zang
Van een fluit in den avond,
Vergeet niet het hart, broeder, dat u voorbijgaat;
Want dat is het schoonste!*

*Zit ge terneder in 't veld,
In zijn schoonheid verloren
Gelijk een vrome in den glans
Van zijn heiligen tempel,
Acht het niet klein, broeder, 't hart dat voorbijgaat;
Want dat is het grootste.*

*'t Bloeiende kervelblad
Is niet voor u verborgen;
Het droomende avondrood
Legt zijn ziel voor u open;
Maar hij is 't geheim, broeder, de mensch aller tijden;
Want hij is het hoogste.*

*Kwistig zijn sterren gestrooid
Door de wand'lende wolken,
En elke ster is een haard,
Een tehuis in 't heelal;
Doch meer is het hart, broeder, dat u voorbijgaat;
Want dat is de wereld.*

MARGOT VOS

Humanisme en religie

Reeds vóór het begin van onze jaartelling waren er mensen, die er zich rekenschap van gaven, dat wij de wereld alleen leren kennen door middel van onze zintuigen en die daarom onderscheid maakten tussen de werkelijke wereld en datgene, wat wij daarvan waarnemen. Die werkelijke wereld dachten sommigen zich dan als bestaande uit zeer kleine deeltjes, zo klein, dat wij ze niet afzonderlijk kunnen waarnemen. Maar die deeltjes zouden voortdurend bewegen, zich telkens weer anders groeperen en zich zo aan ons voordoen als de steeds veranderende natuur, waarin wij leven.

Toen, ongeveer twintig eeuwen later, onze moderne natuurwetenschap zich begon te ontwikkelen, heeft ook daarin de voorstelling van die kleine, onzichtbare deeltjes een belangrijke rol gespeeld. Men stelde zich voor, dat water en andere stoffen bestonden uit kleine deeltjes, onzichtbaar kleine knikkertjes als het ware, die men molekulen noemde. Met behulp van die voorstelling verklaarde men dan het verdampen van het water, de samendrukbaarheid en de daarbij toenemende spanning van gassen en dampen, enz.

Om nu echter ook de scheikundige veranderingen (de verbranding b.v.) te verklaren, zag men zich genoodzaakt aan te nemen, dat die molekulen uit nog kleinere knikkertjes bestonden, die men atomen noemde. Volgens deze voorstelling bestaat een molekule water uit twee atomen waterstof en één atoom zuurstof. Terwijl er van de molekulen zoveel soorten zijn als er verschillende stoffen zijn, dus ontzettend veel, zijn er van de atomen slechts zoveel soorten als er enkelvoudige stoffen of elementen zijn, en daarvan zijn er thans ruim negentig bekend. In de vorige eeuw hebben zowel de natuurkunde als de scheikunde een grote vlucht genomen en men is erin geslaagd tal van verschijnselen met behulp van die atomen te verklaren, niet alleen in de levenloze maar ook in de levende natuur.

Daaruit moet dan ook verklaard worden, dat sommige onderzoekers ertoe gekomen zijn aan te nemen, dat *alles* in de wereld zou bestaan uit bewegende atomen. Die atomen zouden elkaar dan met verschillende krachten aantrekken en zo elkaars bewegingen beïnvloeden. Uit dit gedwarrel van atomen zou alles bestaan, de mens inbegrepen. Weliswaar zat men nog wat verlegen met het bewustzijn, de geest van de mens. Maar dat bewustzijn bleek toch ook door stoffelijke invloeden sterk beïnvloed te kunnen worden. Waarom zou men dan, nu die verklaring met atomen overal in de wereld zo mooi bleek uit te komen, juist voor dat kleine plekje in de hersenen een uitzondering maken?

„Denken is een vorm van beweging, die bijzonder eigen is aan de zelfstandigheid der centrale zenuwcellen” schreef Ludwig Büchner in zijn boek „Kracht en stof” dat men wel eens de bijbel van het materialisme heeft genoemd. Het verscheen in 1855, in de bloeiperiode van het materialisme.

Men had toen reeds kunnen bedenken, dat wij de wereld buiten ons alleen kennen door de gegevens, die zij, door middel van onze zintuigen, aan ons bewustzijn levert, en dat wij dus, wanneer wij ons bewustzijn verklaren uit de buitenwereld, wij het direct gegevene verklaren uit het indirect gegevene, het bekende uit het onbekende.

De nieuwere ontwikkeling van de natuurwetenschap heeft ons weer van het materialisme verwijderd.

In het laatst van de vorige eeuw werd de radioactiviteit ontdekt. Door de bestudering hiervan in verband met andere verschijnselen kwam men tot het inzicht, dat de atomen geen ondeelbare knikkertjes waren, maar dat zij uit nog kleinere, elektrisch geladen deeltjes beston-

Nog eens:
het materialisme

den. De kleinste, meest beweeglijke, negatief geladen deeltjes hiervan, de elektronen, kan men nu niet weer als nog kleinere knikkertjes beschouwen. Men kan ze zelfs niet meer als afzonderlijke deeltjes beschouwen, die zich op een zeker ogenblik op een bepaald punt in de ruimte bevinden en een bepaalde snelheid bezitten. Men weet nauwelijks meer, of men ze nog „stoffelijk” mag noemen, en wanneer een elektron zich met zijn wederhelft, het positron verenigt, dan is deze stoffelijkheid geheel verdwenen en in stralende energie omgezet. M.a.w. het begrip „stoffelijk” is bij de moderne natuuronderzoekers geheel vervluchtigd. Het enige, wat men overhoudt, zijn wiskundige formules. Deze hebben echter geen betrekking meer op de plaats en de snelheid van knikkertjes, maar op de waarschijnlijkheid van energieverdeling. Maar energie is tenslotte een begrip, dat wij zelf gevormd hebben om verband tussen verschillende natuurverschijnselen te leggen en iets te hebben, dat daarbij onveranderd blijft.

Ik kan deze moeilijke onderwerpen hier niet verder behandelen en ik moet belangstellenden verwijzen naar de min of meer populaire geschriften op dit gebied. Een der nieuwste, die in ons land verschenen zijn, is dat van sir

A B C

voor Mens en Samenleving
door H. G. Cannegieter.

Veertig korte beschouwingen over de dingen van het dagelijkse leven, eenvoudig en overtuigend. Wie meent dat het humanisme alleen voor wijsgeren en intellectuelen geschikt is, krijgt door dit boekje, uitgegeven door het Humanistisch Verbond ongelijk.

James Jeans, vertaald onder de titel: „Natuurkunde en wijsbegeerte” (geen lichte lectuur!). Hierin erkent de auteur, dat onze pogingen om het ware wezen der werkelijkheid te ontdekken, tot mislukking zijn gedoemd (bl. 244), maar verderop geeft hij toe, dat het mogelijk is te onderstellen, hoewel niet te bewijzen, dat werkelijkheid en kennis van gelijke aard zijn of m.a.w. dat de werkelijkheid geheel „mentaal” is. (bl. 276).

Mentaal betekent hetzelfde als psychisch, zodat de onderstelling van Jeans geheel met het psychisch monisme overeenstemt.

Over de plaats van de mens in die psychische wereld een volgende maal.

C. H. KETNER.

Resultaten van godsdienst-sociologisch onderzoek

Het Soc. Instituut van „Kerk en Wereld” wijdde in de eerste nummers van het sedert kort onder redactie van prof. Banning en prof. Kruijt verschijnende Soc. Bulletin enige aandacht aan de verhouding tussen katholieken en protestanten in ons land. Vooral de gedegen studie van Kruijt in het eerste nummer verdient de aandacht. Hij komt tot de conclusie dat van een verroomsing geen sprake is, al is hier en daar een verschuiving van het overwicht naar de R.K. zijde te constateren, met name op het platteland van W. Friesland. De van R.K. zijde geciteerde cijfers worden kritisch bekeken, waarbij de nadruk valt op het feit dat de R.K. de zgn. „non-paschanten”, d.w.z. katholiek-gedoopten, die hun godsdienstplichten in het geheel niet nakomen, onder het katholieke volksdeel meetellen. Het zal interessant zijn te zien hoe dit zich straks in de uitkomsten van de volkstelling weerspiegelt. Verwacht mag worden dat, althans boven de Moerdijk, een aanzienlijk aantal van deze groep zich toch als R.K. zal opgeven, anders zou het aantal R.K. in de grote steden aanzienlijk terug moeten lopen. Voor het dekenaat Amsterdam bedroeg het percentage non-paschanten in 1930 al 38, in Eindhoven zelfs liep het van 1929—'37 op van 5 tot ruim 6. De oorzaak van de toeneming van het aantal R.K. is gelegen in hun grotere geboortecijfers; evenmin als voor de gehele bevolking, zijn emigratie en immigratie van belang. Wel is er sprake van een binnenlandse migratie, en het is deze die de schijn van de verroomsing van sommige delen des lands wekt. Maar tegenover de grotere geboortecijfers staat toch een vrij groot verlies naar de onkerkelijke zijde. Voor Amsterdam becijfert Schr. dat dit van 1920—1930 ruim 16% heeft bedragen. Verder is de sterfte onder de R.K. iets groter.

Bekering tot het Rooms Katholieke geloof is van geen praktische betekenis: in den Bosch bedraagt het resultaat 1 bekeerling per jaar op iedere 4 à 5 geestelijken! Ook de gemengde huwelijken leveren niet zo zeer bekeerlingen tot de Moederkerk, als wel verlies naar de onkerkelijken op.

Schr.'s conclusie is dan ook dat de groei der R.K. grotendeels van demografische aard is en het is te betwijfelen of zij er in zullen slagen

hun actie voor het grote gezin met succes vol te houden.

Interessant zijn ook enkele detailonderzoekingen in Zeeuws Vlaanderen van drs. Saal en dr. de Vooy. In dit deel van het land doet zich een R.K. immigratie uit België gevoelen. De lage pachtprizen stellen de immigranten in staat zich te handhaven, terwijl een relatief grote emigratie van Protestant eventueel een verschuiving in de hand werkt.

In de gem. Retranchement is bij de vorige volkstelling een vrij hoog percentage (11%) onkerkelijken voor de dag gekomen, terwijl deze zuivere plattelandsgemeente van nog geen 700 inwoners hiertoe toch geen enkele aanleiding schijnt te geven. De Vooy heeft nu een zeer gedetailleerd onderzoek ingesteld. Hieruit bleek in de eerste plaats dat de „onkerkelijken” voor de volkstelling grotendeels door toevallige omstandigheden (in dit geval een impopulaire predikant) bepaald werden. Het percentage is dan ook bij de laatste volkstelling weer van 11 tot 4% teruggelopen. Het typische is nu dat er slechts vijf personen waren die zowel in 1930 als in 1947 zich als onkerkelijk aanmeldden. 11 personen „verlieten” de kerk, 31 „traden toe”. Echter waren van deze 31 een aantal reeds dooplid, terwijl een ander deel, dat zich in 1930 als onkerkelijk, in 1947 als N.H. aangaf, ook vandaag de dag nog in geen enkele betrekking tot de kerk blijkt te staan! Bovendien blijkt bij een huis-aan-huis onderzoek dat het aantal „onkerksen”, die geen dooplid zijn, veel groter was dan het aantal dat bij de telling opgef. tot geen kerkgenootschap te behoren. Het resultaat van het gehele onderzoek was dan ook, dat, hoewel vrijwel het gehele dorp nog op de een of andere wijze „kerkelijk” is, slechts ongeveer de helft werkelijk „kerks” is. De volkstellinggegevens geven hierover niet alleen geen uitsluitsel, ze geven bovendien een volkomen verkeerd beeld van de situatie. Niet voor iedere gemeente in Nederland zullen de verschillen zo groot zijn. Er zal nog veel detailonderzoek nodig zijn om tot een juist beeld te geraken. Het is te hopen dat ook van onze zijde hiertoe wordt bijgedragen.

W. J. JONG.

Waarheen koerst „Volksonderwijs“?

Het is in ons Verbond een tijdlang stil geweest rondom de schoolkwestie. Gelukkig! Want we hebben ons standpunt bepaald. En al zijn we natuurlijk altijd bereid een herziening te overwegen, toch mogen we aannemen dat ons onderwijsrapport voorlopig nauwkeurig genoeg uiting geeft aan onze bedoelingen. Maar er kan wel eens aanleiding zijn de opvatting van anderen te toetsen aan de onze. En zeker is dat het geval, als het gaat om meningen die leven binnen de Vereniging „Volksonderwijs“, die zoveel voorstanders van de openbare school verenigt. Er is dan ook alle reden ons bezig te houden met een brochure van „Volksonderwijs“, verschenen in November 1947 en getiteld: De Christelijk-Humanistische Openbare School.*) De brochure is geschreven door K. Geertsma. Het Hoofdbestuur deelt in een voorwoord uitdrukkelijk mede, „dat omtrent sommige door hen behandelde problemen nog geen algemeen en gemeenschappelijk aanvaard standpunt bestaat“, maar acht het, juist om dat te bereiken „nuttig de inzichten van deze zeer deskundige onderwijsdeskundige in een ruime kring te verspreiden.“

* * *

Hoe staat het nu met die inzichten? Wij moeten er in elk geval dit van zeggen, dat ze in het algemeen niet zo zeer strijdig zijn met onze opvattingen, als wel dat de geest van waaruit ze geformuleerd worden ons noopt een nadrukkelijke waarschuwing te laten horen. Laten we voorop stellen, dat humanisten geen voorstanders zijn van een openbare school als zodanig. Wanneer zij de openbare school verkiezen, dan is dat omdat de grondgedachte van die school, namelijk het samen opvoeden van kinderen uit milieus met uiteenlopende levensbeschouwing, voor hen zeer aantrekkelijk is. Dit universele karakter kenmerkt het openbare onderwijs in feite sterker dan b.v. uit art. 19 lid 1 van de L.O.-wet valt af te leiden. Humanisten verdedigen dan ook een universele school, die voor hen de voorkeur heeft, zelfs boven een humanistische. Als de openbare school universeel is, zullen humanisten die school verkiezen, als ze ophoudt dat te zijn, zullen zij zich daar tegen verzetten.

* * *

Welnu, de geest van waaruit de brochure van Geertsma geschreven is, lijkt mij niet voldoende recht te doen aan deze gedachte. Ik laat het historische deel van het betoog buiten beschouwing; ik teken slechts aan, dat ik op een enkel punt twijfel aan de juistheid van de verdedigde opvattingen. Maar het is onjuist, dat Geertsma, hoewel in theorie het goed recht van een niet-christelijk humanisme erkennend, er in feite onvoldoende rekening mee houdt. Ik zal proberen dat duidelijk te maken.

„Ik vraag vóór de klasse in onze openbare school,“ aldus de schrijver, „ruimte voor de godsdienstige leerkracht, wiens opvoedingsplicht en -drang op bepaalde momenten van zijn arbeid hem aan zijn behoefte doet voldoen om van God en het Goddelijke te spreken.“ Accoord! Niemand onzer heeft behoefte aan een kleurloze neutraliteit, en ook de humanist zal zich een enkele maal gedrongen voelen te getuigen van zijn persoonlijke levensvisie. Maar vervolgens wordt ook ruimte gevraagd „voor de leerkracht die bij het aanbieden van daartoe geëigende stof in lees-, zang- en schrijfonderwijs het niet-leerstellig Christendom in de schoolsfeer invoert.“ En dit acht ik mis, volkomen mis. Als deze woorden iets betekenen, dan is het een opvoeding van de kinderen in een richting, waartegen talloze ouders principiële bezwaren hebben. Dit is geen opheffing meer van kleurloze neutraliteit, maar kerstening, of als men humanisten hetzelfde recht toekent, verscheuring van het openbaar onderwijs. Een niet-kleurloze openbare school kan alleen gebaseerd

zijn op de overtuiging, dat de verschillende levensbeschouwingen zoveel gemeen hebben, dat ze in de paedagogische praktijk kunnen samenwerken. Die praktijk ontleent zijn paedagogische waarde aan de levensbeschouwing van de onderwijzer, maar zodra de theorie daarvan met de leerstof wordt vermengd, wordt een gemeenschappelijke praktijk onmogelijk.

Misschien bedoelt de heer Geertsma niets anders, wanneer hij spreekt over „niet-leerstellig“ Christendom. Ik schreef zo even al over die uitdrukking: „als deze woorden iets betekenen...“ Wil „niet-leerstellig“ zeggen, dat slechts algemene waarden of culturele traditie van het Christendom tot uiting zullen komen — bijvoorbeeld bij de behandeling van bepaalde bijbelse verhalen — zonder de kern van het Christendom als een bovennatuurlijk geloof in het middelpunt te plaatsen? Maar dan zou de godsdienstige mens evenzeer bezwaar tegen de term Christendom moeten maken, als de niet-christelijke humanist. En dan is ook de weg voor grenzenloos misverstand geopend.

Het I.K.O.S. althans koerst — naar de woorden van de heer Geertsma zelf — de roeping tot kerstening van de openbare school. En in dit verband acht de schrijver het verheugend, dat het H.B. van Volksonderwijs contact met het I.K.O.S. heeft gezocht. Hij ziet daarin een toenadering van vroegere tegenstanders, al wil hij de doelstelling van het I.K.O.S. daarbij voorlopig buiten beschouwing laten. Maar om die doelstelling gaat het juist. Daaruit blijkt, dat het hier niet gaat om principiële samenwerking, maar om geestelijke expansie. Zo dreigt de openbare school, dat wil zeggen de opvoeding van onze kinderen te worden tot een geestelijk slagveld.

Als de heer Geertsma zich over deze dingen verheugt, dan vraag ik mij af, of hijzelf daarmee niet uiting geeft aan het besef, dat het niet-christelijke humanisme eigenlijk geen volwaardige levensbeschouwing is in staat om aan de paedagogische praktijk een eigen diepte en bezieling te verlenen. En het is juist deze twijfel, die mij meer dan de concrete uitspraken

De radio op Zondag 9.45–10 uur

19 April: H. Lips: De humanist op Zondag... en Maandag.
25 April: H. de Waard: „Twee werelden of twee wegen?“

van dr. Geertsma, bij de lezing van zijn brochure het gevoel geeft: Weest op uw hoede!

* * *

De vereniging „Volksonderwijs“ heeft zich een grote plaats veroverd bij diegenen, wie onderwijs en opvoeding op de openbare school ter harte gaan. Met belangstelling hebben ze de pogingen gevolgd, na de oorlog door „Volksonderwijs“ ondernomen, om de geest van dat onderwijs te verdiepen. Ze kunnen niet anders dan instemmen met het streven om een kleurloze neutraliteit, waar die bestaat, te vervangen door een brede en gemeenschappelijke, geestelijke basis. Velen echter kunnen zich niet onttrekken aan de indruk, dat deze verdieping eenzijdig gezocht wordt in de richting van bijbel en christendom. Ze zijn ongerust over de verwaarlozing van het bewuste humanisme als een geestelijk doordachte en zedelijk verantwoorde levensbeschouwing bij de principiële heroriëntering van ons openbare onderwijs. Het is deze ongerustheid, die ze in alle ernst doet vragen: Waarheen koerst „Volksonderwijs“?

J. P. VAN PRAAG.

*) Uitgave „Volksonderwijs“, Alex Boersstraat 13, A'dam. Prijs f 0.20.

Humanistisch studentenorgaan

Zo juist verscheen het eerste nummer van het orgaan van de studentenvereniging op humanistische grondslag. De Heer Grabowsky, algemeen voorzitter, geeft het een opgewekt ten geleide. Verder noemen wij: Student en humanisme, door C. L. Ritter, het programma voor de Conferentie: „De West-Europese geest in deze Tijd“ op 24/25 April en een artikel over het Existentialisme. Het is nog een eenvoudige uitgave, adres: Houttuinen 2, Delft.

Om de geest van uw kind

Nu de tijd nadert, dat vele jonge ouders hun kind gaan opgeven voor de lagere school, geven wij hieronder enkele gedachten weer, die we vonden in „News and Notes“, orgaan van The Ethical Union, onze Engelse zusterorganisatie.

Het komt onder buitenkerkelijke ouders nogal eens voor dat ze het voor hun kinderen niet kwaad vinden op school in aanraking te komen met de christelijke godsdienst, in de mening dat de kinderen op den duur voor zich zelf wel zullen uitmaken wat ze ervan willen aannemen en wat niet. Maar wanneer het onderwijs in de christelijke godsdienst een aantal jaren duurt, raakt het kind gewend aan bepaalde geestelijke zienswijzen, die het later weer moet verwerpen. Daardoor ontstaat er soms een leegte, die gevuld moet worden; er moet een weerstand worden overwonnen om tot een levensopvatting te komen die met hun werkelijkheid in harmonie is. Men brengt het kind reeds heel jong in twee zeer verschillende levenssferen zonder te beseffen, dat daaruit geestelijk dikwijls te grote moeilijkheden voortkomen. De maatschappij lijdt er toch al te veel onder dat gemeenlijk de individuele opvattingen en zienswijzen niet kloppen met de wereld waarin men leeft. De mens steunt meer op wensen dan op feiten. En dat bestendigen wij wanneer we, ondoordacht of omdat het wel netjes staat, ons kind op een school brengen waar de geest zo geheel anders is dan thuis, zonder dat daartegenover een krachtige geestelijke leiding staat van thuis of een ander milieu, waartoe het kind behoort.

Ouders mogen dit goed overwegen. Het is ook om deze reden, dat het Humanistisch Verbond vooral pleit voor bijbelkennis op de openbare school. Daarmee immers wordt aan het ernstige bezwaar, dat de kinderen niets van de bijbel weten tegemoet gekomen en vermijdt men de zeer ernstige schade die hierboven wordt signaleerd.

Dienstweigeraars en gewetensvrijheid

Het is met de wijze waarop in ons land dienstweigeraars behandeld worden vaak droevig gesteld. Een van de gevallen dat hier signaleerd moet worden is dat van de Amsterdamse onderwijzer Henri Bierman, die door de krijgsraad tot drie jaren gevangenisstraf is veroordeeld, en die bovendien voor acht jaar de bevoegdheid ontnomen is een onderwijsfunctie te bekleden. De zaak zal nog in hoger beroep worden behandeld; het vonnis moeten wij dus even buiten beschouwing laten. Maar over het verhoor zou des te meer te zeggen zijn. Wie onderstaande fragmenten ervan leest waant zich in de vorige eeuw en voelt de verzuchting in zich opkomen: zo'n krijgsraad dient niet voor acht jaar, maar voor goed van zijn functie ontheven te worden! Volgens „het Parool” (21 Februari) ontspan zich, bij het verhoor op 5 December '47 het volgende gesprek:

President: Je bent onderwijzer — hoe lang?
Bierman: Ik was drie maanden werkzaam, toen ik in militaire dienst moest opkomen.
President: Welke klassen heb je gehad?
Bierman: Eerst de kleintjes, later ook de hoogste klassen.
President: Kon je orde houden?
Bierman: Ja. Ik heb geen last gehad van wanorde.
President: Heb je veel moeten straffen?
Bierman: Ik straf helemaal niet.
President: Maar als een jongen nu lastig is?
Bierman: Dan ga ik met hem praten en geef hem extra werk.
President: Maar als dat niet helpt?
Bierman: Dan laat ik hem nablijven, en bespreek de dingen met hem apart, en dan zoeken we samen naar de oorzaak.
President: Maar als dat nu niet helpt?
Bierman: Dan ga ik met de ouders praten.
President: Maar als dat nu niet helpt?
Bierman: Dan denk ik dat ik met het hoofd ga praten.
President: En als het hoofd je nu opdraagt de jongen een draai om zijn oren te geven, doe je dat dan?
Bierman: Neen, ik straf niet.
President: Dan kon het wel eens zijn, dat jij voor onderwijzer niet deugt!

Het verhoor gaat verder, en wij kunnen niet nalaten, er nog een fragment aan te ontleenen.
President: Je bent nog maar een jeugdig knaapje, maar je weet al, wat goed en kwaad is. Is dat niet wat voorbarig?
Bierman: Ik weet heel goed, dat ik pas aan het begin sta, maar ik kan hier nu eenmaal niet anders. Mijn geweten —
President: Dat hebben we nu al meer gehoord. Een lid van de Krijgsraad: Je kunt je toch niet buiten de maatschappij stellen? Je kunt toch niet betwisten, dat wij onze vrijheid danken aan militaire acties?
Bierman: Dat ontken ik niet. Maar ik acht dit middel ontoelaatbaar. Er zijn ook andere middelen denkbaar en zij worden ook in praktijk gebracht. Gandhi bijvoorbeeld....
Krijgsraad: Gandhi! Dat is een mooi voorbeeld! Moet je zien hoe ze in India met elkander vechten.

Een tweede geval dat signaleerd behoort te worden betreft 6 dienstweigeraars in Indonesië, waarvan vijf reeds weigerden vóór hun vertrek. Ds. Buskes doet daar een boekje over open in Het Parool van 4 Maart '48.
Er bestaat een adviescommissie onder voorzitterschap van prof. Josephus Jitta, die dergelijke kwesties moet onderzoeken en advies uitbrengen aan de minister van oorlog.
Deze voorzitter heeft een reis naar Indonesië

Bedenkelijke toestanden

gemaakt om de bezwaren van die dienstweigeraars te onderzoeken. Prachtig, zult ge zeggen, dat is — dure — democratie! Maar... Prof. J. Jitta heeft op 11 Sept. '47 met elk van deze zes jongens 10 à 20 minuten gesproken en later niet meer! Toen wist hij het en verklaarde dat van twee van die jongens de bezwaren geldig waren! De overige vier moeten dus voor de krijgsraad komen.

Vijf van de jongens hebben reeds 17 maanden

op de beslissing van de minister gewacht. En ten slotte: twee predikanten ds. M. v. d. Voet en dr. Oberman, die beiden voortdurend persoonlijk contact met de jongens hadden, hebben uitdrukkelijk geïntereerd tegen dit advies en deze lichtvaardige manier van behandeling.

Dergelijke gebeurtenissen zijn voor ons humanisten volstrekt onduidelijk. Gewetensvrijheid en eerbiediging van gewetensbezwaren staan bij ons vooraan en wee het volk dat met deze goederen laat sollen.

Hier ligt een taak voor het parlement en voor de publieke opinie. Aan ons om dit laatste klaar wakker te maken.

P. SCHUT.

Twee avonturenromans

De uitgeverij „Vrij Nederland” brengt onder de titel „Het grootste drama dat ooit werd opgevoerd” een bloemlezing uit het werk van de bekende Amerikaanse schrijfster Dorothy Sayers, vertaald door Jan Spierdijk. Het boekje bevat stukken, die iedereen ervan zullen overtuigen, dat deze Amerikaanse goed en geestig schrijven kan. In dit opzicht is wel het beste: Zijn vrouwen menselijke wezens?

Maar het meest interesseert ons het belangrijkste gedeelte van haar boek, waarvan de titel het gehele werk z'n naam verleende. Want zowel door de uitgever als door godsdienstige recensenten wordt het ons aanbevolen als een zeer bijzondere boodschap voor de buitenkerkelijken. Het grootste drama dat ooit werd opgevoerd is nl. de officiële geloofsbelijdenis van het christendom. En Dorothy Sayers zal ons nu eens met haar vaardige en succesvolle pen beschrijven welk een „spannend avontuur” het christelijke dogma is, welk „een opwindende, verrukkelijke boodschap” het christendom bevat. Reeds deze woordkeus maakt kopschuw. Het kan zijn, dat ze daarmee succes heeft bij wie het christelijk geloof alleen maar saai en vervelend vinden. Hoewel ik dat niet geloof, want wie iets vervelend vindt, verandert meestal niet van gevoel, doordat een ander het met veel dikke woorden aanprijst. Maar wat moet de humanist met dit boek, dat voor hem geschreven heet te zijn? Hij vindt er zich zelf voorgesteld als iemand, die blasé is van het christendom, dat hij juist in zoveel opzichten ernstig respecteert. Hij ontmoet er zich zelf bovendien door de bril van het traditionele christelijke misverstand over het humanisme, wat wel de allerslechtste houding is voor iemand, die meent een boodschap te hebben voor de buitenkerkelijken. Het is blijkbaar een moeilijke zaak aan te nemen dat velen de kerk hebben verlaten om andere redenen dan haar 19e eeuwse sociale achterlijkheid en de verveling. Zoals het ook moeilijk valt aan te nemen dat de humanist niet gemakkelijk van beginselen en opvattingen verandert.

Zolang dit misverstand in de geest van christelijke schrijvers aanwezig is, helpt het niet van het dogma een thriller te maken en te betogen dat het een „donderende bewering” is. En men behoeft heus geen zuurpruim te zijn of geestelijk zwaartillend, wanneer men dit, of men nu christen is of humanist, niet accepteert. Er was een tijd, dat men de buitenkerkelijken met grof geschut te lijf ging, door van hun levensleer een caricatuur te maken. Thans gaat het weer met grof geschut, maar tot onze verbazing dient nu het christelijk dogma tot zodanig projectiel. De onaangename indruk is even groot.

* * *

„Het Avontuur van den geest, en de plaats van den mens in dat avontuur” zo heet het laatste boek van Matthijs Vermeulen, dat bij de N.V. A'damse Boek- en Courantmij is verschenen.

Slechts een enkele keer verschijnt er een werk, waarin op een heldere doorzichtige manier en op een voor zeer velen bevattelijke wijze moeilijke wetenschappelijke en wijsgerige inzichten worden beschreven. Matthijs Vermeulen, de bekende muziekcriticus, verhaalt hier „het avontuur van den geest” d.w.z. de wording van de geest in het levensproces en zijn actieve rol. Wanneer ik dit zo neerschrijf, vermoedt men niet, dat het hier gaat om een uitermate boeiend boek, dat, schijnbaar onsystematisch van opzet en zo maar voor zich zelf voortschrijvend de moeilijkste problemen aanpakt zonder enige schijn van geleerdheid en filosofische vakkennis. Hoe het leven ontstond als microscopische eenheid en hoe het zich in overstelpende rijkdom heeft ontplooid, hoe de geest zich in de mens bezig is te vervolmaken, hoe de mens van de wereld der natuur en die van de geest, dus van zich zelf meer en meer begrip heeft gekregen, dit alles maakt het onderwerp uit van Vermeulen's boek, dat geschreven is in een lichte toets, zeer harmonieus en vloeiend van stijl. Het lezen van vele bladzijden is reeds een genot op zich zelf. Vermeulen is een uitstekend stilist; hij weet zonder enige zwaarte de moeilijkste onderwerpen te behandelen en geen ogenblik heeft men het gevoel, dat hij daarbij inboet aan diepte en verantwoordelijkheid. Hij roept een beeld van het leven voor ons op van een oneindige variëteit, een glanzend raadsel, dat hij geheel ondoormatig zijn geestelijke interpretatie geeft. Hij laat „het avontuur van de geest” in zijn volle waarde, met alle risico daaraan verbonden. Ook voor Vermeulen is het leven van de geest een drama, maar een, waarin de mens de doorslaggevende hoofdrol vervult. Ter bestrijding of ten verduidelijking? Een open vraag, die geen ander antwoord thans nodig heeft dan dat der menselijke verantwoordelijkheid. En Vermeulen gelooft in de mens, hoopt op de mens. Met dat geloof en in die hoop schreef hij een boek, dat onze geest actief maakt en de levensmoed doet toenemen.

B. C.

Zoo juist verschenen:

„Het Humanisme als levensbeschouwing in de Nederlanden”

door Dr. P. VAN OVERZEE

Deel I, 150 bl. met 48 illustratie's, geb. f 5.50

Deel II, verschijnt binnenkort. Hieraan is medewerking verleend door Dr. P. H. Ritter Jr.

Bestellingen gaarne aan

BOEKHANDEL „PLUS-ULTRA”, Keizersgracht 396, Amsterdam

HET STOP BORD

(In deze rubriek wil de redactie misstanden op geestelijk gebied in Nederland signaleren. Inzendingen, knipsels e.d. worden door de redactie ingewacht).

Denken met de handen of redeneren zonder kop? In zijn boek „Het aandeel van den Duivel” constateert Denis de Rougemont dat de intellectuele elite in het geheel geen theologie meer leest en hij noemt dit „een achteruitgang, verontrustender voor de cultuur dan alle misdrijven der fascistische horden.” Men moet wel gezapig geleefd hebben in de veilige Zwitserse neutraliteit om zo iets te durven beweren. Of misschien ook: het aandeel van de duivel?

Godsdienstige beeldspraak hoeft toch niet altijd aan de kinderkamer ontleend te zijn? Van de Engelse schrijver C. S. Lewis bestaat een boekje „Brieven uit de hel”. Daarin richt hij zich o.a. tegen de wijze waarop vele vrijzinnigen met hun God omspringen. En stelt daartegenover „God zelf, levend, die aan het andere eind van het touw trekt... dat is heel wat anders. Er komt een ogenblik waarop kinderen, die rovertje spelen, plotseling verstillen: Was daar werkelijk een voetstap in de hal?

Reclame-bederft „Tony de Ridder” „De Boodschap”. De „best-seller” voor de vrouwelijke jeugd. Een pracht Belijdenisgeschenk.” Aldus staat te lezen in de N.R.Ct. adv. afdeling!

Goed lezen is moeilijk. Het Prot. Chr. orgaan „Ons Eigen Blad” meent dat het rapport van het Hum. Verbond over openbare school en bijbelonderwijs de volgende geest ademt: „Maar ja, we zitten voorlopig nog met de Bijbel en met het Christendom en ademen nog in een cultuur met niet te loochenen godsdienstige bestanddelen. Het zal nog wel wat aanlopen, alvorens die christelijke elementen door zuiver humanistische zijn vervangen, en daarom is voorlopig het volledig doodzwijgen van Bijbel etc. nog niet wel mogelijk.” Nederlanders van verschillende levensopvatting begrijpen elkaars bedoelingen moeizaam, maar ze doen er, zoals in dit geval, soms wel erg weinig moeite voor!

Samenwerken

maar zonder argwaan

In het Februari-nr. van „Het Gemeenebest”, maandblad voor het Nederlandse volksgeheel en tot bevordering van de volkerengemeenschap schrijft L. H. Bouma over „Nieuwe Fronten”. Daartoe rekent hij ook het Humanistisch Verbond. De oprichting ervan meent hij te moeten toeschrijven aan de terreinwinst, door het positieve Christendom in de laatste jaren behaald, waardoor „het zuivere humanisme” „zich gedwongen ziet over te gaan tot organiseren van al zijn krachten teneinde beter stand te kunnen houden.”

Wie de jonge geschiedenis van het Verbond heeft gevolgd, moet weten, dat geen andere motieven de oprichters hebben bewogen dan de bezorgdheid en de verontrusting omtrent de grote geestelijke onverschilligheid en de zedelijke verzwakking van deze tijd. Het ligt de leden van het Verbond verre in termen van concurrentie te denken. Zij hebben wel wat anders te doen! En wel datgene, waartoe de heer Bouma aan het eind van zijn artikel alle krachten oproept, nl. de strijd tegen de cultuurlaagheid en de massamentaliteit. Maar wie met een ander wil samenwerken moet beginnen met hem te vertrouwen.

Wij zijn daartoe bereid. Al dat spreken over terreinwinst bracht meestal niet anders dan gemeenebest-verlies voort.

Strijders voor het vrije denken

Over Ernest Renan, een groot humanist, schreef Joh. Tielrooy een zeer goed leesbaar en aantrekkelijk boek, dat is uitgegeven door Querido, A'dam. Velen van onze lezers hebben voor eigen kring, voor kleine bijeenkomsten en ter verdieping van eigen kennis en levensbeschouwing graag een levensbeschrijving van grote humanisten. Zij zullen met veel voldoening dit werk over Renan lezen en laten lezen.

Over Adriaan Koerbagh, tijdgenoot en geestverwant van Spinoza, die wegens zijn ondogmatische geloofsopvattingen in 1668 door de stedelijke overheid van Amsterdam werd veroordeeld tot opsluiting in het rasphuis, schreef P. H. Van Moerkerken een knap opstel, dat als Nr. 2 van De Vrije Bladen in Februari van dit jaar verscheen bij de uitgever G. A. van Oorschot, A'dam. Voor wie historische belangstelling heeft in het humanisme is deze studie, die goed leesbaar is, van belang.

LIJST VAN BOEKEN

OVER HET HUMANISME

(zie voorafgaande publicatie in Febr. en Mrt. nr.)

Dr J. H. F. Umbgrove: De Beeldenstorm der Wetenschap. 1944.
M. G. Warffemius: Geloof en Ongeloof. 1946.
Oordeel van Christelijke schrijvers over het humanisme: W. Aalders: Evangelie en Humanisme (1946).
W. Banning: Religieuze Opbouw (1934).
B. M. Boerebach: Vaarwel aan een godvergeten tijd (Een personalistisch essay) 1946. R.K.
Le R. P. Fr. Charnot S.J. L'humanisme et l'humain (1934) R.K.
L. J. M. Feber: Mensch en Humanisme. 1947. R.K.
H. Kraemer: Kerk en Humanisme. 1946.
H. van Oyen ea.: Humanisme (14 opstellen in nr. 4 van Wending) 1947. Prot. Chr.
L. W. Stalaker: Humanism and Human Dignity (yale studies in religion no. 13) 1945. Theol.
J. J. M. v. d. Ven: Christendom en humanisme 1946. R.K.
J. J. M. v. d. Ven: Humanisme (in „Katholicisme en de wereld van nu”) 1947.
H. de Vos: De Christelijke idee der humaniteit 1947.
J. G. Woelderink: Christendom en humanisme. Predicatie over Filippi. 2 : 9—11. 1945.

Wenst gij dat Uw Kinderen studeren?

U kunt dit slechts dan met zekerheid verwezenlijken, wanneer U een Studieverzekering sluit!

Vraag daarom nadere inlichtingen bij de N.V. LEVENSVZERZEKERING MIJ.

AURORA

HEERENGRACHT 62, AMSTERDAM

De mens in zijn wereld

De mens heeft in zijn wereld orde nodig. Daarom schrijft hij regelen, die aan de samenleving deze orde moeten geven. Hoe ouder die regelen zijn, des te meer gezag schijnen zij te krijgen. De mens heeft nu eenmaal de neiging te zeggen: het is altijd zo geweest en dus is het zo goed. Aldus beoordeelt hij de kwaliteit van een wet naar haar ouderdom en niet naar haar inhoud. Dit maakt het vaak moeilijk een wet te veranderen, vooral als het een wet is, die de grondregels voor de samenleving inhoudt: de Grondwet.

Toch kan het voorkomen, dat een wet, ook een grondwet, niet meer voldoet: zo'n wet is verouderd en past dan niet meer bij inmiddels gewijzigde inzichten. Maar voor dat dit wordt erkend moet er soms veel gebeuren. De mens heeft er nu eenmaal doortastendheid en in zekere zin ook moed voor nodig zijn grondwet te veranderen. Nederland staat voor dit feit, en wel reeds geruime tijd. Het is thans zo ver, dat de wetgever metterdaad het wijzigingswerk ter hand heeft genomen. De grondregels van de staat waarin wij, Nederlanders leven, zullen worden veranderd: de nodige doortastendheid is losgekomen, de moed tot aanvaarding van de verandering kan men thans opbrengen.

De verandering zal de waarborg moeten geven, dat allen, die door het Nederlandse staatsverband worden omvat, een positie overeenkomstig de menselijke waardigheid zullen kunnen krijgen. Stellig zijn er, die de wijziging nog iets anders hadden willen zien. Zij zullen zich er bij neer moeten leggen, dat er in een democratische samenleving nu eenmaal een zekere meerderheid

nodig is, zo men iets tot stand wil brengen. Het is in elk geval verheugend, dat er een flinke meerderheid is — naar het zich laat aanzien drie kwart en na de komende verkiezingen zal het gedeelte voorstanders mogelijk omvangrijker blijken te zijn —, welke het over de thans voorgestelde wijziging eens kan wezen. En de wijziging is van die aard, dat zij perspectieven opent.

Zal er van die perspectieven iets terecht komen? Het zal afhangen van de goede wil en het beleid niet alleen van hen, die de herschepping van het Koninkrijk der Nederlanden in feite tot stand moeten brengen, maar ook van iedere mens, die door zijn gedrag het resultaat bepaalt van hetgeen een wetgever in de wet vastlegt, iedere mens hier in Europees Nederland en ginds in de tropen. Moge uit de verdere ontwikkeling blijken dat de vernieuwing van het staatsbestel meer zal zijn dan een aantal formules

Verandering

in de Grondwet. Moge wezenlijk de menselijke waardigheid in het nieuwe bestel tot haar recht komen. Dan immers zal pas de voldoening over het feit, dat thans de vereiste medewerking voor een verandering schijnt te zijn gevonden, haar hoogtepunt kunnen bereiken. Een voldoening, welke voorlopig in hoofdzaak betrekking heeft op het feit, dat men in ruime kring de kracht heeft gevonden om de neiging tot behoud van het bestaande — een neiging welke de mens is aangeboren — te weerstreven en te overwinnen nu het bestaande in de weg staat aan de ontplooiing van vrijheid en menselijkheid van velen. Deze overwinning betekent een bevrijding in tweeërlei zin: bevrijding van een begripelijke maar onder bepaalde omstandigheden verwerpelijke neiging; bevrijding tevens van obstakels, die ongemotiveerd de vrije baan voor zo velen die in ons rijksverband leven versperren.

Ss.

Uitsluitend positief

In het artikel „Telegram uit Praag” van Richard Jokel in J. M. — De stem van Nederland van 6 Maart 1948, besluit de schr. zijn verslag van recente gebeurtenissen in Tsjecho-Slowakije's hoofdstad met het zinnetje: „Te Praag hebben... de mensen, die wisten, wat zij wilden... de overwinning behaald... op de mensen, die alleen maar wisten, wat zij niet wilden.” Een woord, dat mij deed nadenken, en al gauw tot de conclusie bracht, dat er een waarschuwing in steekt. Ieder, die, in welk opzicht ook, mee wil bouwen aan de toekomst, zal goed doen er tegen te waken, dat deze waarschuwing ook maar één ogenblik uit zijn bewustzijn verdronen wordt. Neen, ik ga geen politieke beschouwing schrijven, hoe verleidelijk het is, op dit thema voortgaande, uiteen te zetten, welk verband er bestaat tussen het grote gebod van het Humanistisch Verbond: „eerbied voor de mens” en het van Rusland uit Westwaarts voortschrijdende assimilatieproces en hoe zeer ik beseft, dat dit binnenkort toch duidelijk gezegd zal moeten worden. Ik heb een bescheiden doel voor ogen, slechts enige, voorlopig losse, opmerkingen voor ons privé gebruik.

Want ook het H. V. komt in het Nederland van nu telkens te staan tegenover de verleiding extra aandacht te besteden aan dat, wat wij niet willen, en daardoor te weinig te letten op wat wij wel willen. Het is zo gemakkelijk, allereerst te zeggen, wat wij niet willen en dan in overeenstemming daarmee te handelen. Wij willen niet het dogmatisch Christendom, wij willen nog in sterker mate niet het onverdraagzame Christendom, dat nog steeds neigingen toont zijn zielszorg, voorzover het uiterlijke maatregelen betreft althans, ook op te leggen aan de anderen. En wij zijn zeker van de toejuichingen van een grote schare, van wie wij in positief opzicht weinig of niets te verwachten hebben, als wij daartegen van leer trekken. Begrijpelijk, het is eenvoudiger de moeilijkheden, die wij, vechtende, uit de weg moeten ruimen, uitsluitend buiten onszelf te zoeken. Het is eenvoudiger te weten, dat het hapert bij degenen, die tegenover ons zijn gaan staan. De andere weg daarentegen is moeilijker te begaan, de te overwinnen weerstanden zijn er aanzienlijk sterker, de problemen

die we er op te lossen krijgen zijn gecompliceerder en het onmiddellijke, tastbare succes is veel, veel kleiner. Degenen verenigen, die dit gemeen hebben, dat zij de dogmatiserende onverdraagzaamheid niet willen, betekent het bijeenbrengen van een heterogene groep, die alleen in negatieve zin samenhang vertoont en aldus het constructieve werk, waartoe het Humanistisch Verbond geroepen is, onmogelijk maakt.

Het is voor alles nodig, dat wij het moderne humanisme een positieve inhoud geven. Dit heeft niet eenvormigheid van opvattingen, eenvormigheid van leer te betekenen. Dit mag en kan het niet eens betekenen, willen wij de fundamentele humanistische levenshouding trouw blijven. Binnen het H. V. moeten vele min of meer uiteenlopende vormen van levensbeschouwing samengaan, gedragen door een en dezelfde innerlijke gezindheid. Deze gezindheid, die een voor mijn gevoel bijna ¹⁾ onverbeterbare uitdrukking vond in het „eerbied voor de mens... enz.”, aankweken, een daarmee samenhangende eigen levensstijl zoeken en tot uitdrukking brengen, tot bezinning opwekken en aldus al degenen, die ons verwant zijn naar de geest de steun geven, die wij wederkerig van hen ontvangen kunnen, dat is een positieve taak, die al onze aandacht en al onze toewijding en al onze bezonnenheid voor zich opeist. Alleen, indien wij weten, wat wij wel willen en aldus doen, zal het H. V. haar taak van geestelijke verruiming en verdieping kunnen volbrengen.

Wil dit zeggen dat het „dit niet” nimmer over onze lippen mag komen? Natuurlijk niet! Maar laat niemand zich er zorg over maken, dat zulks niet van tijd tot tijd vanzelf zal gebeuren. Als de zelfgenoegzame onverdraagzaamheid en de hoogmoedige zelfverheffing al te luidruchtig wordt (denk aan de vastenbrief van 1947), dan komt de waardige en dus doelmatige afweer zonder moeite tot stand. Wat wel moeite kost, is ook dan telkens weer onmiddellijk en met volle aandacht het positieve werk hervatten.

D. H. PRINS.

¹⁾ Ik zonder in gedachten het „een bijzonder deel van het cosmisch geheel” uit.

In beperkte kring

Dr. P. van Overzee, *Het Humanisme als levensbeschouwing in de Nederlanden*. (C. Hafkamp. Amsterdam 1948. f 5.50. 173 pag.)

Dit boekje is het eerste deeltje van een reeks cultuurhistorische werken, onder de gezamenlijke titel: „Uit het land van Rembrand”, onder redactie van dr. P. van Overzee.

Drie bezwaren hebben wij tegen dit eerste deeltje.

Ten eerste is het nog al oppervlakkig. Het noemt een zeer groot aantal personen en richtingen, in een zo kort bestek, dat de schrijver aan behandeling bijna niet toekomt en het bij enkele vermelding moet laten. Van pag. 15 tot 56, in 40 bladzijden dus, wordt, zonder één persoon te vergeten, de geestelijke geschiedenis behandeld van Paus Innocentius III († 1216) tot en met Erasmus en Paus Adriaan.

Ten tweede is de kijk van de auteur op zijn onderwerp: „het Humanisme als levensbeschouwing in de Nederlanden” wel erg begrensd; partijdig begrensd. Het tweede gedeelte van het boek behandelt het Humanisme van Erasmus tot aan de toetredingen en bloc tot de S.D.A.P. van zeven Amsterdamse orthodoxe Hervormde predikanten en de oprichting van de Partij van de Arbeid. Allerlei vrijzinnig Christelijke organisaties worden genoemd. Over de brede stroom

van het Humanisme, die zich ontwikkelde naast, buiten, soms tegen de Kerk, wordt gezwezen. Niets over het atheïsme, het materialisme, niets over de Dageraad. Het Humanistisch Verbond wordt niet genoemd. De lezer krijgt de indruk dat het Humanisme als levensbeschouwing alleen binnen de protestantse kerken te vinden is. Het Humanisme, waarover de schrijver volgens de titel van zijn boekje ons belooft in te lichten, blijkt te zijn het vrijzinnig Protestantisme, waardoor deze auteur zijn beperktheid van blik bezaaid heeft.

Ons derde bezwaar hangt samen met des schrijvers begrensdeheid van opvatting.

Aan het eind van het boek vinden we deze zin: „Zo kan er eindelijk een vruchtbare samenwerking ontstaan tussen Humanisme en Calvinisme tot zegen van de oude Vaderlandse Kerk en onze ganse volksgemeenschap.”

Hieruit blijkt het doel van de schrijver: het humanisme (d.i. zijn humanisme) slechts als stroming in de (Protestantse) Kerk te beschouwen en een verzoening tot stand te willen brengen tussen de Calvinistisch gelovende en de vrijzinnig moraliserende. Natuurlijk is hiervoor nodig het humanisme, dat buiten de Kerken leeft, uit het gezichtsveld te verwijderen. Dit is een veel voorkomende vrijzinnig-protestantse houding, die meent, dat de eigen geestelijke stroming het voornaamste, zo niet het enige Nederlandse geestesmerk is.

M. G. W.

De Humanistische Stichting

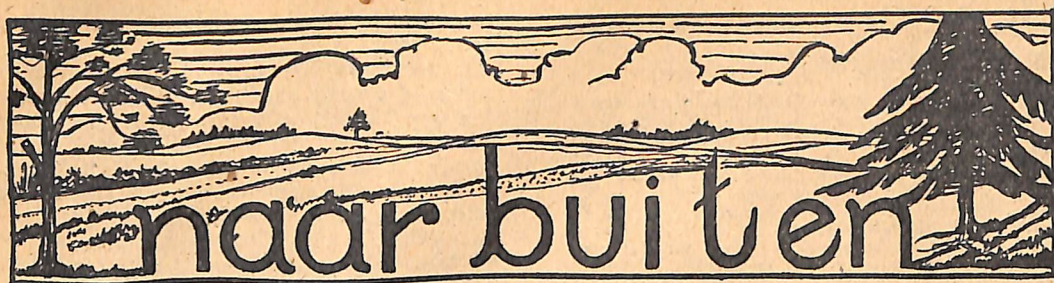
14 Februari 1948 passeerde de stichtingsacte van De Humanistische Stichting.

Hier willen wij even stilstaan bij deze onopvallende maar verstrekkende gebeurtenis. Het doel van de stichting is nl. twee-ledig: 1° financiële steun te verlenen aan buitenkerkelijken, vooral aan buitenkerkelijke jongeren, die uit eigen middelen niet de kosten kunnen betalen, verbonden aan een vorming of opleiding als overigens, gelet op hun geestelijke en lichamelijke vermogens passend zou zijn; 2° het openen en in stand houden van inrichtingen, waarin buitenkerkelijken in humanistische sfeer een hun passende vorming, opleiding of verpleging kunnen verkrijgen.

De Humanistische Stichting zal twee fondsen beheren: Het humanistisch Studiefonds en Het fonds voor inrichtingen op humanistische grondslag. De gelden bestaan uit contributies, schenkingen, erfstellingen, legaten en subsidies.

Wij wekken de leden van het Verbond op het bestaan van deze twee fondsen zeer indachtig te zijn en op ruime schaal in de publicaties der gemeenschappen en waar dat verder op z'n plaats mag zijn, bekendheid eraan te geven en te wijzen op de mogelijkheid van schenkingen en legaten. Men kan bovendien contribuant zijn tegen een jaarlijkse bijdrage van minimum f 5.—. Er zijn ongetwijfeld kapitaalkrachtige humanisten, wien het doel van De Stichting uit het hart is gegrepen, omdat zij altijd hebben beseft welk een achterstand het humanisme op dit punt heeft in te halen, maar er tot heden de juiste mogelijkheid niet voor zagen. Thans is deze aanwezig en dient daarom een zo groot mogelijke bekendheid te verkrijgen.

Bijdragen kunnen gestort worden op postgiro 304960 ten name van F. v. d. Berkhof Utrecht, Centraal Bureau Humanistisch Verbond met vermelding: Hum. Stichting.

MEDEDELINGEN OMTRENT DE KAMPEN.

1. Aanmelding voor het kamp te Oisterwijk is gesloten.
2. Familiekamp te Blaricum 10—17 Juli. Kosten per persoon (± 18 jaar en ouder) f25,—.

Programma.

- Zondag 11 Juli:
1. Aankomst (na 15 uur). Kennismaking.
 2. Zangavond onder leiding van Sieb Koning.
- Zondag 11 Juli:

1. Bezinningsochtend. Spreker: Dr. J. P. v. Praag.
2. (avond). Hooft en de Muiderkring. Inleiding en voordracht Dr. G. Stuiveling.

Maandag 12 Juli:

1. Biologische excursie onder leiding van Henk van Laar.
2. Muziekavond. Dr. W. Kraak (cello).

Dinsdag 13 Juli:

1. Causerie Muiderslot. Spr. wordt nader bekend gemaakt.
2. Avondwandeling.

Woensdag 14 Juli:

1. Excursie naar Muiderslot.
2. (avond) De betekenis van het feest in ons leven. (Spr. H. Lips).

Donderdag 15 Juli:

1. Biologische excursie onder leiding van Henk van Laar; of: excursie naar Hilversum.
2. (avond). Vrije discussie.

Vrijdag 16 Juli:

1. Voorbereiding Bonte Avond.
2. Bonte avond (met kampvuur).

Zaterdag 17 Juli:

Sluiting.

De vrije tijd zal worden gevuld met: zang, dans, spel, wandeling, muziek, zwemmen. Elke deelnemer brengt een muziekinstrument en zangbundels mee.

3. Kinderkamp.

Dit kamp is een familiekamp, omdat er tege-

lijkertijd een kinderkampje op het terrein van het Meenthuis wordt georganiseerd. Dit kinderkamp is een tentenkamp, en is alleen toegankelijk voor kinderen wier ouders het kamp in het Meenthuis bezoeken. Voor de kinderen is er een aparte leiding. De kinderen slapen in tenten op stro, wassen zich in de openlucht. De W.C.'s zijn vanzelfsprekend op enige afstand van de slaaptent. Accomodatie dus niet voor baby's en zeer jonge kinderen. De leeftijdsgrens is daarom op acht jaar gesteld. Indien de ouders menen, dat hun kinderen zo jong reeds kunnen kamperen, kan die grens met een jaar worden verlaagd.

Kinderen van 7—9 jaar betalen f15,—; van 10 jaar af is de prijs f20,—.

4. Vacantiekamp. 14—21 Augustus te Blaricum (± 18 jaar en ouder). f25,— p. p.

Het programma van dit kamp is in hoofdzaak gelijk aan het 1ste kamp te Blaricum.

5. Buitenwerk van de gemeenschappen.

De gemeenschap Gouda komt met een prachtig zomerprogramma voor de dag. Het vermeldt: 18 April. — Per auto-bus naar Bergambacht. Vandaar wandelen door de Vlist naar Haastrecht. (Bezoek aan een der mooie gerestaureerde boerderijen.)

15 April. — Bezoek aan het Crematorium te Velsen. Duinwandeling over het landgoed „Duin- en Kruidberg” en tocht langs de bollen-velden.

23 Mei. — Boottocht naar het Brasemermeer. Bijwonen van de „Hollandia”-zeilwedstrijden. Bij een deelname van 40 personen komen de kosten op ongeveer f1,50.

6 Juni. — Een dag verblijf in het plassegebied. Rustpunt: het plashuis van de familie Gideonse. Van het plashuis uit zeiltochtjes over de Nieuwenbroekse en daarachter gelegen plassen.

20 Juni. — Fietstocht naar het Kasteel Haarzuilens.

3 Juli. — Weekend te Rotterdam. Bezoek Natuur-historisch museum.

's Avonds muziek en zang. Zondags boottocht naar een kersenboomgaard bij Culemborg.

Lectuur over humanisme

„ABC voor mens en samenleving”, door H. G. Cannegieter; 84 blz. f1,25.

„Ernest Renan”, door Prof. Dr. Johannes Tielrooy, uitg. Em. Querido, 5,90 geb.

„Athene, Hellas van Hellas”, door Dr. D. Loenen, uitg. Noordholl. uitg. Mij. f3,75 geb.

„Verzamelde Werken”, door Prof. Dr. Mr. Leo Polak, Deel I en II: De Zin der Vergelding. Deel III en IV Verspreide geschriften. Uitg. G. A. van Oorschot, per 2 delen f25,— geb.

Humanistische Waarden, 10 radiolezingen, f0,75.

„Modern Humanisme, een Renaissance?”, door Dr. J. P. van Praag, uitg. Contact, f7,50 voor leden f5,90.

Toelichting op beginsel en doel van het Humanistisch Verbond, f0,15. Per 10 stuks f1,—.

Onderwijsrapport (herzien) f0,10.

Statuten en Huishoudelijk Reglement f0,20.

„Personalisme en Humanisme” door Prof. Dr. H. J. Pos (overdruk uit het maandblad „Het Keerpunt”) f0,40.

„Beeld van de Humanist”, rede van Gerard Walschap, uitgesproken op ons congres in Maart 1947, f0,50.

„Het Humanisme na deze oorlog”, een drietal radio-lezingen van A. L. Constandse, Dr. J. P. van Praag, Dr. G. Stuiveling, f0,25.

„Humanisme en Socialisme” van Prof. Mr. H. R. Hoetink, Uitg. van Loghum Slaterus, 40 pag., f1,—.

Prof. Mr. Dr. Leo Polak, een erflater van onze beschaving”, samengesteld door P. Spigt e.a., Uitg. G. W. Breughel, 72 pag., f1,90, geb.

„Geloof en Ongeloof” van M. G. Warffemius, Uitg. Delftse Uitg. Mij., 172 pag., f4,25, geb.

„In de spiegel der Oudheid”, radio-lezingen van Dr. D. Loenen, f0,25.

„Macht tot Vrijheid”, van Joh. W. Schotman, Uitg. G. W. Breughel, f12,50 geb.

„Wij Humanisten”, een achttal radio-lezingen, f0,60.

„Het Levensraadsel” van H. G. Cannegieter, f1,—.

„Godsdienst en Humanisme”, door Prof. Dr. J. B. Tielrooy. Uitgave de Dageraad, f0,50.

Bestellingen aan Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. F. v. d. Berkhof, Utrecht. Bestellingen boven f2,50 franco. Beneden dit bedrag f0,05 à f0,10 extra voor portokosten over te maken.

Bejaard Heer

in bezit van meubelen en bed, zoekt gestoffeerde kamer

met of zonder pension bij geestverwanten in Amsterdam. Van Gelder, van Woustraat 88huis

Dame, met dochter van 10 jaar, zoekt ongemeubileerde étage

met kookgelegenheid in kuststreek van Noord- of Zuid-Holland. Brieven onder letter E bureau Hum. Verb. Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht.

DRUK - A. STORM - UTRECHT

Zendt spoedig onderstaand formulier in aan het Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht.

Ondergetekende(n) geslacht m/v.:

Adres en plaats:

wens(t)(en) deel te nemen aan familie eerste kamp met kinderen, die de leeftijd tweede

hebben van resp. jaar.

*) Betaling van het verschuldigde bedrag ad f zal geschieden in eens/in termijnen *) van f door storting/overschrijving op Postgiro No. 304960 ten name van F. v. d. Berkhof, Utrecht.

*) Door middel van een spaarbusje aan de penningmeester der gemeenschap.

Datum:

Handtekening:

*) Doorhalen wat niet verlangd wordt.

MENS EN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: Dr. J. C. Brandt Corstius, Maurits Dekker, Mr. A. Stempels. Adres Redactie: A. van Ostadelaan 147, Utrecht — Adres Administratie: Weerdsingel O.Z. 80, telefoon 10163, Utrecht, Postgiro 304960 t.n.v. F. v. d. B. te Utrecht — Advertentie-tarieven op aanvraag. Kleine advertenties voor particulieren f1,— per regel: kolombreedte 63 mm. — Abonnementscondities: Leden: gratis, niet-leden: f2,50 per jaar. — Condities Lidmaatschap Humanistisch Verbond worden verstrekt door: Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht.

Agenda

AMSTERDAM

18 April. E. Frater Smit: Leven zonder Angst.
2 Mei. Bevrijdingsbijeenkomst, tevens sluitingsbijeenkomst. Dr G. Stuiveling: Levend Verleden. Zang van het kwartet „Con Anima”. Keizersgracht 604. 10.30 u. 25 en 50 cent.

ARNHEM

18 April. Prof. Minnaert: Astronomie. Hotel Centraal-Nationaal. 10.30 u. 25 en 50 cent.

GOUDA

18 April. Wandeltocht langs de Vlist van Haastrecht naar Schoonhoven.

25 April. Excursie per autobus naar het Crematorium te Westerveld. Prijs per persoon f 3,50.

9 Mei. Gewestelijke bevrijdingsbijeenkomst in den Haag.

23 Mei. Fietstocht naar kasteel Haarzuilen.

DEN HAAG

22 April propaganda-avond te Wassenaar in de grote zaal van „Nieuw-Rijksdorp” om 8 uur. Spreker dr G. Stuiveling over „De vierde zuil of de ene tempel”.

2 Mei. Jos de Gruyter spreekt in gebouw Musica, Delftse laan 2 om kwart voor 11 over „Traditie en vernieuwing in de kunst”.

9 Mei gewestelijk Bevrijdingsfeest om half 11 in Dilligentia. Spreker dr G. Stuiveling over „Levend Verleden”.

UTRECHT

25 April. Sluitingsbijeenkomst. Spreker H. de Waard, voorzitter der Gemeenschap.

(inzendingen voor deze rubriek bij de redactie)

Het Centraal Bureau is
telefonisch te bereiken onder
★ No. 10163 (K 3400) ★

KORT VERSLAG VAN DE HOOFDBESTUURSVERGADERING gehouden te A'dam op 27 Maart '48

Na de opening door de algemeen voorzitter, die ons nieuwe H.B. lid Fr. van Hoorn hartelijk welkom heet, komt het werk der verschillende commissies in bespreking. Daarna doet de penningmeester zijn voorstel tot de verdeling van de subsidie van het Prins Bernardfonds onder de gemeenschappen ten behoeve van hun culturele werkzaamheden. Besloten wordt geen apart geschriftje uit te geven voor de gedemobiliseerden, daar voor het huisbezoek bij de teruggekeerden de voorhanden zijnde Verbondspublicaties voldoende zijn. In de kop van de krant zal worden vermeld: Maandblad voor buitenkerkelijken. De mogelijkheden van een schriftelijke cursus over de humanistische beginselen zullen worden onderzocht. Na bespreking van het humanistische jeugdwerk en de reacties op de gebeurtenissen in Indonesië sluit de voorzitter deze vergadering.

Maatschappelijk werk

In het Maartnummer van „Humanitas” treffen wij een artikel aan van P. C. Faber: De geestelijke achtergrond van het maatschappelijk werk”, dat belangwekkend is. De schrijver betoogt dat in de toekomst de zgn. neutrale verenigingen voor maatschappelijk werk meer en meer in moeilijkheden zullen geraken ten aanzien van de geestelijke verzorging der pupillen. Men ziet immers dat van R.K. en Prot. Chr. zijde het sociale werk al meer gesplitst wordt. De buitenkerkelijken blijven dan gemeenlijk over, onbeheerd, en men doet dan of het vanzelf spreekt, dat ze onder de leiding van een van beide eerstgenoemde richtingen komen. Daartegen verzetten zich de humanisten, die zich opmaken de maatschappelijke en geestelijke verzorging der buitenkerkelijken te behartigen.

Uit de Gemeenschappen en Gewesten

GOUDA. De maand Maart bracht ons in de eerste plaats het optreden van Nel Oosthout, die op sublieme wijze „Don Quichotte verbannen” van Loenatsjarski declameerde. Dit was wel het hoogtepunt van ons winterprogramma. Een tweede hoogtepunt was de cursus van Max van Praag over „De bevrijding van de geest”, welke een groot aantal bezoekers trok. Op de laatste Zondagmorgenbijeenkomst sprak H. de Waard over „De strijd om de mens”. Jammer, dat niet meer leden naar deze prachtige toespraak hebben geluisterd. Het zomerseizoen staat nu voor de deur, waarvoor de commissie voor het buitenwerk een zeer afwisselend programma heeft samengesteld. Op deze wijze hopen wij het contact tussen de Goudse humanisten in de zomer levendig te houden.

DEN HAAG. Met een twaalfal andere organisaties heeft onze gemeenschap meegewerkt aan een grootse Gandhi-herdenking. Ruim 650 mensen hebben in de propvolle zaal genoten van de prachtige Hindoe-dansen en muziek. Tientallen moesten worden teruggestuurd wegens plaatsgebrek. Vier sprekers hebben Gandhi, deze grote figuur in onze wereldgeschiedenis, besproken, ieder van zijn gezichtspunt. Vooral de rede van Jef Last vond grote bijval.

GEWEST ZUID-HOLLAND. De Bevrijdingsdag wordt door het district Zuid-Holland gevierd op Zondag 9 Mei in Den Haag.

’s Morgens om half elf vindt een bijeenkomst plaats in Dilligentia, L. Voorhout 5. De spreker is dr. G. Stuiveling over „Levend Verleden”. De bijeenkomst wordt opgeluisterd met muziek door mevr. Fens (piano) en de heer Martin Zagwijn (cello). Voorzitter is dr. Prins.

Na de bijeenkomst kunnen de liefhebbers per autobus naar Meyendell gebracht worden, waar koffie wordt gedronken. Bij slecht weer is het mogelijk in de restauratiezaal te blijven en daar het programma verder af te werken. Bij mooi weer doen we dit buiten in de duinen. Dr. Stuiveling is de gehele dag onze gast. De kosten voor de bijeenkomst en de autobus zijn f 1. Reiskosten en kottie zijn voor eigen rekening. De koffie kost 25 cent, brood met spiegeleieren f 1,50. Aangezien er maar een beperkt aantal plaatsen zijn in de autobussen, raden wij u aan, u spoedig op te geven bij uw secretariaat of bij mevr. A. Treurniet-Wiersma, v. Zeggelenlaan 354, Den Haag met storting van f 1. Hagenaars kunnen natuurlijk ook op eigen gelegenheid per fiets of tram naar Meyendell gaan na afloop der bijeenkomst. De toegangsprijs op Zondagmorgen bedraagt 50 cent. (Girono. 166525 t.n.v. A. Treurniet, Den Haag).

Brieven van lezers

INZAKE TSJECHO-SLOWAKIJE

De „Verklaring” van het H.B. van het Hum. Verbond en het daarbij behorende artikel inzake de gebeurtenissen in Tsjecho-Slowakije in Mens en Wereld dd. 24/3 '40 hebben mij, en naar mij bleek ook anderen, erg teleurgesteld. Het H.B. meent, dat de gebeurtenissen in Tsjecho-Slowakije niet beantwoorden aan het maatschappelijk en staatkundig beeld, waarin het humanisme zich ontplooiën kan. Waar ik van tegenovergestelde mening ben, zij het mij vergund hiervan kort te getuigen.

Het Marxisme beschouwt de ideologieën, de begrippen van goed en kwaad, niet als eeuwige, onveranderlijke beginselen. Ze zijn in de wording der menselijke samenleving ontstaan, en hebben zich onophoudelijk met de vormen der maatschappij veranderend en ontwikkeld. En zoals de ontwikkeling in de economische sector van de maatschappij niet geleidelijk verloopt, geeft ook de ontwikkeling in de ethische sector allerlei schommelingen te zien. Tijdperken van schijnbaar evenwichtige rust wisselen af met perioden, waarin ook onze humanistische idealen heen-en-weer en op-en-neer geslingerd worden in de maalstroom van het maatschappelijk gebeuren. Dan worden massamoorden met de atoombomb en sluipmoorden op landsverraderlijke elementen geheiligd.

Het zijn de maatschappelijke omstandigheden, die kwaad tot goed, — en goed tot kwaad —, kunnen maken. De aantasting van de z.g. democratische principes: de vrijheid van meningsuiting, de gelijkheid voor de wet, de eerbied voor de persoonlijke onaanstastbaarheid, enz., behoeft dus niet noodzakelijk een afkeurenswaardige, zelfs misdadige, maatregel te zijn. De omstandigheden, waaronder ze plaats vindt, kunnen dit geweld begrijpelijk, nuttig en noodzakelijk doen zijn.

Is geweld in de maatschappelijke ontwikkeling noodzakelijk?

Het natuurlijke bestaan der menselijke samenleving is, evenals alles in de natuur, een worden, een voortdurende ontwikkeling tot hoger vormen. Conservatief, of zelfs reactionair, ingrijpen in deze natuurlijke ontwikkelingsgang is dus geweld, agressief geweld. Dat maakt defensief geweld noodzakelijk, om de maatschappelijke ontwikkeling, en daarmee ook de ethische, zeker te stellen. Het is nu een feit, dat de macht van de kapitalistische klasse voortdurend de ontwikkelingsgang der maatschappij geweld aandoet. In de ethische sector worden alle democratische rechten tot een aanfluiting gemaakt. De persoonlijke vrijheid is geworden tot vrijheid van uitbuiting; de gelijkheid voor de wet is geworden, zoals Anatole France zegt, tot de gelijkheid, die de rijke gelijkelijk als de arme verbiedt onder de Seine-bruggen te slapen of een brood te stelen; de vrijheid van geweten en meningsuiting is geworden tot roomse bedreiging dat iedereen, die in woord of geschrift het communisme steunt of op communisten stemt (— zelfs het geheime stemrecht wordt hierdoor tot een aanfluiting! —) verstoken wordt van de genademiddelen van de kerk. Dat betekent voor de eenvoudige gelovige, dat hij daarvoor gestraft wordt met eeuwige verdoemenis. Ware vrijheid, gelijkheid en persoonlijke waardigheid kunnen in een maatschappij, waarin een overheersende klasse de massa economisch en ideologisch aan banden legt, niet bestaan. De overwinning van dat reactionaire geweld door een machtsvername door de arbeidersklasse en het veiligstellen van deze arbeidersmacht door de proletarische dictatuur zijn dus progressief, óók voor de humanistische principes. Het voor dit progressief ingrijpen noodzakelijke geweld is geen geweld om het geweld, geen geweld quand-même, geen agressief, reactionair, bruut geweld, maar een noodzakelijke weerslag op het geweld, dat de progressieve ontwikkeling der maatschappij, verhindert. In zijn diepste wezen is het een verdediging van de progressieve ontwikkeling der menselijke samenleving.

Ook progressieve, niet-communistische geleerden erkennen dit. Ik wijs b.v. op prof. André Bonnard uit Lausanne, die (Zie *De Groene* van 28-2-'48) zegt, dat een land, waar de beginselen der persoonlijke rechten en der parlementaire gewoonten thans aan kracht hebben ingeboet, maar dat het productie- en distributie-stelsel heeft gerevolutioneerd, en thans aan miljoenen een menswaardiger bestaan heeft gebracht, een hogere ontwikkelingsvorm heeft bereikt dan het land, waarin de mensenrechten formeel in acht worden genomen, waarin vrijheid van drukpers bestaat, welks staatsapparaat gerechtshoven, een parlement e.d. bevat, maar waar tezelfdertijd miljoenen burgers een hondenleven leiden. En de theologische prof. Fritz Lieb uit Zürich haalt in zijn beroemde boek „*Russland unterwegs*” met algehele instemming een uiting van Maxim Gorky aan, waarin o.a. gezegd wordt (blz. 272):

„In unsern Tagen sieht man, wie sich machtvoll drohend ein wahrhaft allgemein menschlicher, proletarischer Humanismus, der von Marx, Lenin und Stalin, erhebt..... Es ist dies eine im wesentlichen auf der Menschenliebe aufgebaute Lehre..... Zum ersten Male in der Geschichte wird die echte Menschenliebe als schöpferische Kraft organisiert und setzt sich das Ziel, Millionen von Werktätigen zu befreien.....

Waarmede ik maar wil zeggen, dat humanisten m.i. een andere historische taak hebben dan de gebeurtenissen in Tsjecho-Slowakije met een banvloek te treffen.

Den Haag, 11-4-'48.

G. H. WANINK.

(Noch de historie noch onze kennis van de mens rechtvaardigen het vertrouwen dat een tijdelijke vestiging van de dictatuur mogelijk is doordat zij werkt aan haar eigen opheffing. Red.)